

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ

Актуальність проблеми. Сьогоднішні дні – час спалаху національної самосвідомості, суспільного інтересу до своєї історії, духовного життя, час, коли народ прагне осмислити минуле, розібратись в теперішньому і знайти орієнтири на майбутнє. Ці процеси цілком закономірні, бо українці довго жили за умов несвободи, неусвідомлення свого місця в світовій цивілізації, тривалий час перебували під тиском офіційної доктрини про те, що вони не самостійний народ, а частина великого народу, яка не має свого місця на політичній і культурній арені світу.

Мета. Метою дослідження є розгляд поняття ментальності, яке охоплює типові якості і психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичаї, символи, що відрізняють її від сусідніх народів

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є експертна оцінка стану кожного елемента системи менталітету та їх сукупності, а предметом – саме поняття «ментальність»

Виклад основного матеріалу. Виконавши аналіз праць зарубіжних і вітчизняних вчених можна зробити висновок, що в сучасних наукових школах розрізняють поняття «менталітет» і «ментальність». Менталітет - інтегральна ціннісно-мотивована характеристика соціальної спільності; сформована система елементів духовного життя і світосприймання, яка зумовлює відповідні стереотипи поведінки, діяльності, способи життя різноманітних соціальних груп і індивідів; включає сукупність ціннісних, символічних, свідомих чи підсвідомих відчуттів, уявлень, настроїв, поглядів, світобачення. До менталітету належать звички, прагнення, символіка, традиції, інтуїтивне несвідоме, що існують на рівні несвідомих психічних процесів.

На відміну від менталітету під ментальністю слід розуміти частковий аспектичний прояв менталітету не тільки в умонастрої суб'єкта, а й у його діяльності. Ментальність як явище розумового порядку зовсім не тотожна суспільній свідомості. Ментальність - це категорія, яка визначає сучасний контекст онтології людини в культурі, її світосприйняття та світобачення кризь призму власного етносу (нації, народності) чи соціальної страти. Ментальність належить до найбільш ґрунтовних основоутворюючих та фундаментальних культурних традицій. Спільним у поглядах вчених на це явище є акцентування зв'язків даного поняття з поняттям душі народу та її складовими: психічними характеристиками, волею, розумом. Менталітет українського етносу сформований історично, не на деструктивних, а на конструктивних духовно-творчих джерелах, на силі гуманізму, життєлюбства, життєпримирення з представниками інших етносів у межах своєї території.

Хоча українська ментальність складалася й розвивалася у взаємодії з ментальностями народів Росії, Литви, Польщі та інших етносів, для українців пріоритетними залишаються ставлення до землі як до Батьківщини-матері, до своїх культурно-історичних цінностей; толерантність до інших культур і релігій; волелюбність; прагнення до «чистої крові»; перевага емоційності над раціональністю (філософія «серця»); орієнтування на горизонтальне нівелювання; господарьовитість і працьовитість; характерний індивідуалізм, поєднаний з ідеєю рівності, поваги до окремого індивіда та його свободи, гостре неприйняття деспотизму й абсолютної монархічної влади.

Здійснивши аналіз феномену ментальності та його особистісних проявів можна стверджувати, що в структурі ментальності доцільно розрізнити емоційний (емотивний), вербальний (когнітивний) і поведінковий (конативний) компоненти.

Взагалі під ментальністю розуміють духовно-оречевлений, культурно-психологічний феномен; глибинно-вершинний психокультурний образ нації, що відображає життєствердний, безпосередньо-процесуальний пласт національної культури; психологічну спадковість, яка визначає поведінку та досвід (О.Донченко); таку духовність соціального цілого, що виносить себе за свої власні межі (Б.Попов); «мисленнєвий інструментарій» людини й суспільства; спільне психологічне оснащення представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення; рівень суспільної свідомості, на якому думка невід'ємна від емоцій, латентних звичок і прийомів свідомості (А.Гуревич); колективне несвідоме; соціальний характер і індивідуальність етносу (нації); соціально-психологічну самоорганізацію представників певної культурної традиції. Вона визначає той рівень суспільної свідомості, на якому думки не відділені від емоцій, почуття від вольових дій, учинки від загального поступу життєактивності, а тому люди користуються латентними звичками і прийомами усвідомлення, не помічаючи цього, не вдумуючись в їх суть, незважаючи на ступінь їх логічної обґрунтованості. Саме вона глибинно зумовлює вироблення, трансляцію і відтворення біопсихічних програм поведінки, прийнятих проєктів діяльності, ситуативних моделей спілкування, канонічних взірців учинення, а відтак, стимулює або гальмує своєчасну з'яву нових смислів, значень, соціальних кодів та вітальних цінностей, за допомогою яких передається від покоління до покоління зростаюча лавина соціального досвіду (А.Фурман); пов'язана з духовністю, культурою і буттям (предметною реальністю), а тому визначає глибинний смисл вчинків людей, історичних подій, епосу (В.Знаков). Отже, ментальність - це чуттєво-мисленнєвий інструментарій освоєння довкілля, що визначає поведінку людини.

Ментальність українського етносу сформована історично не на деструктивних, а на конструктивних духовно-творчих джерелах, на силі гуманізму, життєлюбства, життєпримирення з представниками інших етносів у межах своєї території. Це підтверджено і в дослідженнях структури української ментальності (О.Вишневецький, П.Кононенко, М.Пірен, Б.Попов, А.Фурман, М.Шугай).

Дослідники ментальності українського народу (М.Костомаров, І.Нечуй-Левицький, В.Липинський, Є.Онацький, О.Кульчицький, Б.Цимбалістий, М.Шлякєвич, В.Дорошенко, С.Білокінь, Я.Ярема, С.Ярмусь, В.Янів, П.Юркевич, В.Храмова та ін.) вважають, що духовний світ українства вирізняється емоційно-почуттєвим характером, кордоцентричністю та характеризується дуалістичною цілісністю несвідомого і надсвідомого, ірраціонального і розумового, почуттів і волі. Вершинною формою вияву української ментальності є духовність як квінтесенція свідомого творчого життя - служіння високим ідеалам істини, добра, краси і мудрості.

Висновок. Отже, стародавня людина бачить світ, у якому ніщо не зникає і не з'являється: в космічному масштабі все лише перебуває безначально і безконечно, «з'являється» і «зникає» воно здатне лише на певній ділянці світобудови, в полі зору даної людини (чи людей); ніщо не діє: все лише присутнє разом із самим суб'єктом, заховане в ньому; діяння приходить і відходить разом зі своїм носієм; «шкода» не може бути знищена до кінця: її можна лише вигнати, викинути, виселити в потойбіччя, відсунути якнайдалі, «втягнути» з людини та її мікркосмосу; так само незнищенна користь – вона є завжди; вся взаємодія людини з надлюдським, космічним зводиться до посилення-послаблення, є, в кінцевому розрахунку, не діяння людини, а наявність у ситуації чудесних суб'єктів і атрибутів; ця наявність притягає до себе «корисне» буття і розганяє буття шкідливих сил. Коли людина починає мислити абстрактно, у її світ входять не тільки ті образи, які вона може побачити, а й ті, які вона тільки уявляє.

Список використаних джерел

1. Основи психології. - К., 1997.
2. Павленко В.М., Талгін С.О. Етнопсихологія. - К., 1999.
3. Пірен М.І. Основи етнопсихології. - К., 1997.
4. Современная западная философия. - М., 1991.
5. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник. - К. - Х., 1997.